

Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΗ ΡΩΜΗ

Εκκλησία του
Αγίου Θεодωρου
στο Παλατινο Λοφο
ΕΛΛΑΔΑ

DICASTERIUM PRO EVANGELIZATIONE
SECTIO DE QUÆSTIONIBUS FUNDAMENTALIBUS
EVANGELIZATIONIS IN MUNDO

MINISTERO
DEL TURISMO
REPUBBLICA ITALIANA

Η ΕΥΡΏΠΗ ΣΤΗ ΡΏΜΗ

Μονοπάτια Ιωβηλαίου

Εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου στο Παλατινο Λοφο

©Ποντιφική Σύνοδος Ευαγγελισμού
Τμήμα Θεμελιωδών Ερωτήσεων του Ευαγγελισμού στον κόσμο

00120 Πόλη του Βατικανού

Κείμενα και εικόνες: Mons. Vincenzo Francia
Όλα τα δικαιώματα διατηρούνται

Τέσσερις θεματικές διαδρομές να διαβείτε

Το Ιωβηλαίο είναι ένα μεγάλο λαϊκό δρώμενο, κατά τη διάρκεια του οποίου κάθε προσκυνητής μπορεί να βυθιστεί στο ατελείωτο έλεος του Θεού.

Είναι το Έτος κατά το οποίο επιστρέφουμε στην ουσία της αδελφότητας, επιδιορθώνοντας τη σχέση μας με τον Πατέρα. Είναι το Έτος, το οποίο ενθαρρύνει τη μεταστροφή, μια ευκαιρία δηλαδή, να κοιτάξει κανείς τη ζωή του και να ζητήσει από τον Κύριο να την κατευθύνει προς την αγιότητα.

Είναι το Έτος της αλληλεγγύης, της ελπίδας, της δικαιοσύνης, της εν χαρά και ειρήνη προσφοράς στην υπηρεσία του Θεού μαζί με τους αδελφούς.

Πρωτίστως, όμως, το Ιωβηλαίο έτος θέτει ως επίκεντρο τη συνάντηση με τον Χριστό. Ακριβώς γι' αυτό, το Ιωβηλαίο μας ζητά να πορευτούμε και να ξεπεράσουμε ορισμένα όρια.

Όποτε μετακινούμαστε, στην πραγματικότητα δεν αλλάζουμε απλώς έναν τόπο, αλλά μεταμορφώνουμε τον εαυτό μας. Επομένως, είναι σημαντικό να προετοιμαστούμε, να σχεδιάσουμε τηδρομολόγιο

οι προσκυνητές πλήρως το Ιωβηλαίο 2025 μέσω πορείας και προσευχής, διατίθενται τέσσερις θεματικές διαδρομές εντός της πόλης της Ρώμης.

Η Ευρώπη στη Ρώμη

Το μονοπάτι των Εκκλησιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει 28 Εκκλησίες και Βασιλικές, οι οποίες συνδέονται ιστορικά με ευρωπαϊκές χώρες λόγω πολιτισμού ή τέχνης ή λόγω παράδοσης φιλοξενίας προσκυνητών προερχόμενων από ένα συγκεκριμένο κράτος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Προσκύνημα των Επτά Εκκλησιών

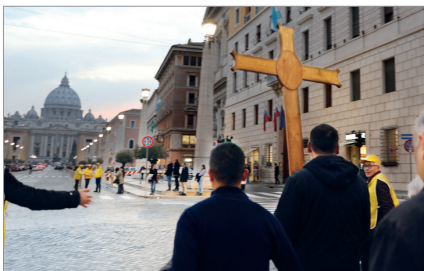
Έχοντας καθιερωθεί από τον Άγιο Φίλιππο Νέρι τον 16ο αιώνα, το προσκύνημα των επτά εκκλησιών είναι μια από τις παλαιότερες ρωμαϊκές παραδόσεις. Πρόκειται για μια διαδρομή 25 χιλιομέτρων που εκτείνεται κατά μήκος των ρωμαϊκών δρόμων.

Εκκλησίες του Ιωβηλαίου

Πρόκειται για εκκλησίες που έχουν ορισθεί ως τόποι προσκυνηματικής συνάντησης. Στις συγκεκριμένες εκκλησίες, θα πραγματοποιηθεί κατήχηση σε διάφορες γλώσσες ώστε οι προσκυνητές να ανακαλύψουν εκ νέου το νόημα του Αγίου Έτους, να βιώσουν το Μυστήριο της Συμφιλίωσης και να θρέψουν την εμπειρία της πίστης με προσευχή.

Γυναίκες ιατροί και πολιούχοι της Ευρώπης

Ένα ακόμα προσκύνημα προβλέπει τη στάση εν προσευχή στις ρωμαϊκές εκκλησίες που συνδέονται με την Αγία Αικατερίνη της Σιένα, την Αγία Θηρεσία, την Βενεδίκτη του Σταυρού, την Αγία Βριγίτη της Σουηδίας, την Αγία Θηρεσία της Αβίλας, την Αγία Θηρεσία του βρέφους Ιησού και την Αγία Χιλντεγκαρντ του Μπίνγκεν.

και να γνωρίζουμε τον προορισμό μας. Με αυτή την έννοια, το προσκύνημα που χαρακτηρίζει αυτό το Έτος ξεκινά πριν από το ίδιο το ταξίδι: αφετηρία του είναι η απόφαση να το κάνουμε. Για να βιώσουν

Η Εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου στο Παλατινο Λοφο

«Για να ερμηνεύσει τα προφητικά σημάδια, ο Ρωμύλος επέλεξε τον Παλατίνο (λόφο) και ο Ρέμος τον Αβεντίνο».

Με αυτά τα λόγια, ο Τίτος Λίβιος, ο μεγάλος ιστορικός της Ρώμης, συστήνει την ιστορία του Ρωμύλου - Ρέμου και της ίδρυση της Ρώμης (Urbe). Πρόκειται για μια πασίγνωστη ιστορία στην οποία τα δύο αδέλφια ήταν πρωταγωνιστές μιας μάχης

κων. Καθ' όλη τη διάρκεια των ρωμαϊκών αιώνων, οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες θέλησαν να εγκαταστήσουν την κατοικία τους στο Παλατίνο, με πρόθεση να υπογραμμίσουν μια ιστορική και ιδεολογική συνέχεια από τον πρώτο ιδρυτή.

Με την παρακμή της αυτοκρατορίας, πολλά κτίσματα κατέρρευσαν· ορισμένα ωστόσο επαναχρησιμοποιήθηκαν για τη

δημιουργία νέων οικισμών. Τέλος, το έτος 313 μ.Χ., με την θρησκευτική ελευθερία που παραχώρησε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος στους χριστιανούς, διάφοροι χώροι λατρείας αναδύθηκαν στο εσωτερικό ή παρακειμένως των αρχαίων ερείπων. Το ίδιο συνέβη και με την παρούσα εκκλησία, η οποία είναι αφιερωμένη στον Άγιο Θεόδωρο της Αμάσειας (San Teodoro), έναν στρατιώτη που μαρτύρησε για την πίστη

εικ.1

μέχρι θανάτου, για το ποιος «θα ονοματίσει την νέα πόλη και ποιος θα κυβερνήσει εκεί μετά την ίδρυσή της». Ο Παλατίνος, λοιπόν, ήταν ο πρώτος από τους επτά λόφους στους οποίους άρχισε η οικοδόμηση της αρχαίας Ρώμης. Η πληροφορία αυτή, αν και μυθική, επιβεβαιώνεται μέσω των αρχαιολογικών ανασκαφών, οι οποίες έδειξαν ότι σε αυτόν ακριβώς τον λόφο χτίστηκαν οι καλύβες των πρώτων κατοί-

του στον Χριστό.

Το κτίσμα με τη στρογγυλή του δομή υψώνεται στις επικλινείς πλαγιές του λόφου, ενώ πιθανώς επαναχρησιμοποίησε τις δομές ενός προϋπάρχοντος ειδωλολατρικού ναού αφιερωμένου στον Ρωμύλο. Ένα ακόμη θρυλικό στοιχείο που συνδέει την εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου με τις απαρχές της Ρώμης και την ανάπτυξή της είναι η λεγόμενη περιοχή

Lupercale. Πρόκειται για το σημείο, όπου η Λύκαινα θήλασε τα δίδυμα, μια σκηνή που έμελλε να γίνει το σύμβολο της πόλης. Ορισμένοι αρχαίοι ιστορικοί προσθέτουν ότι η χάλκινη Λύκαινα, η οποία αργότερα μεταφέρθηκε στα Μουσεία του Καπιτωλίου, φυλασσόταν σε αυτή εδώ την εκκλησία, μια εκκλησία που, επιπροσθέτως, βρίσκεται δίπλα στην Horrea Agrippiana (αποθήκες σιτηρών) του διάσημου συνεργάτη και γαμπρού του Οκταβιανού Αυγούστου, Αγρίππα. Εν ολίγοις, μια εντυπωσιακή σύνθεση των απαρχών και των μεταγενέστερων εξελίξεων της Ρώμης συγκλίνουν στο κτίσμα του Αγίου Θεοδώρου, το οποίο άρχισε να αποκτά μορφή γύρω στον 6ο αιώνα μ.Χ.

Με την πάροδο των ετών, έγιναν πολλές κατασκευαστικές και διακοσμητικές παρεμβάσεις. Ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του pontifikάτου του Πάπα Νικολάου Ε' (1447-1455), διαμορφώθηκε η σημερινή πύλη (εικ.1) του ναού, η οποία επιστεγάζεται από μια στεφάνη διακοσμημένη με την τοιχογραφία της Γέννησης του Ιησού, αναγόμενη στη ρωμαϊκή ζωγραφική σχολή του 15ου αιώνα, της οποίας το ύφος σε σύγκριση με την εξέλιξη της φλωρεντινής Αναγέννησης, παρέμενε μεσαιωνικό. Το έμβλημα του Πάπα Νικολάου Ε' επαναλαμβάνεται στην αυστηρή πρό-

σοψη. Κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα, ο αρχιτέκτονας Carlo Fontana, αφού αποστράγγισε τα νερά που είχαν κατακλύσει την περιοχή, δημιούργησε τον προαύλιο χώρο, ο οποίος προσβάλεται μέσω μιας δίρριχτης σπειροειδούς σκάλας: εκεί είναι τοποθετημένος ένας ειδωλολατρικός βωμός, ο οποίος

εικ.2

ενδεχομένως αποτελούσε μέρος του διακόσμου του ναού του Ρωμύλου. Περαιτέρω εργασίες πραγματοποιήθηκαν τον 19ο αιώνα, ενώ το μικρό κωδωνοστάσιο στα δεξιά χρονολογείται από το 1769.

Το εσωτερικό (εικ.2) της εκκλησίας προβάλλει φιλόξενο και φωτεινό, με την κεντρική κάτοψη, την κυκλική αρχιτεκτονική και τη συμμετρική διακόσμηση των τοίχων με παραστάδες να κορυφώνονται στο γείσωμα, το οποίο διακοσμείται με πρόσωπα αγίων. Από εδώ υψώνεται ο τρούλος. Με την πρώτη ματιά, οι επισκέπτες συνειδητοποιούν

ότι βρίσκονται σε έναν τόπο λατρείας αρκετά διαφορετικό από τους άλλους στη Ρώμη και τον δυτικό κόσμο. Πράγ-

σας του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως: η ελληνορθόδοξη κοινότητα βρίσκει έτσι το δικό

εικ.3

ματι, το έτος 2004, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος Β' παραχώρησε στην εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου να υπαχθεί στη δικαιοδοσία της Ορθόδοξης Εκκλη-

της ορόσημο με μεγάλη συμβολική σημασία. Δεν πρέπει μάλιστα να αγνοηθεί ότι κατά την αρχαιότητα, ολόκληρη η περιοχή ονομαζόταν *Ripa Graeca*, σημάδι της συνεχούς παρουσίας ελληνιστικών κοινοτήτων, που μαρτυρείται επίσης από την κοντινή βασιλική της Santa Maria στο Cosmedin. Οι τοίχοι της εκκλησίας, λοιπόν, είναι γεμάτοι με τις ιερές εικόνες της βυζαντινής παράδοσης, οι οποίες συνάδουν απόλυτα με

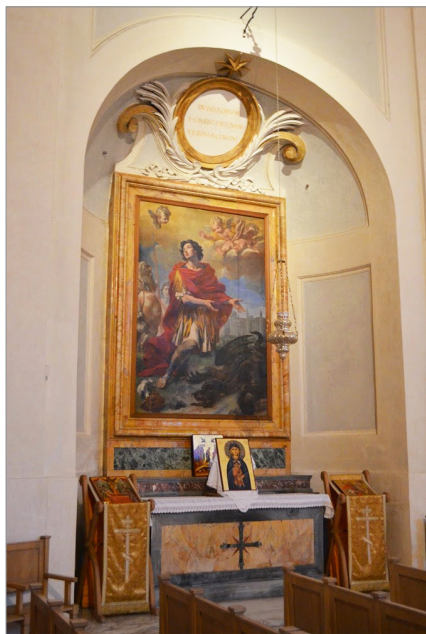
την προϋπάρχουσα δομή. (εικ.3) Στο κέντρο του τρούλου δεσπόζει ο Παντοκράτορας, φιλοτεχνημένος από τον Ιωάννη Καρούσο. Εδώ απεικονίζεται ο ένδοξος Χριστός, κύριος και κριτής του σύμπαντος να κρατάει με το αριστερό του χέρι το βιβλίο του Λόγου του Θεού και με το δεξί του να απευθύνει το λόγο της ευλογίας του. Τα παραδοσιακά ελληνικά γράμματα προσδιορίζουν τη μεσσιανικότητά του και θεότητά: *IC XC* (Ιησούς Χριστός), ενώ εντός του φωτοστέφανου: *Ο ON* (Αυτός που είναι: η ίδια έκφραση με την οποία ο Θεός αποκαλύφθηκε στον Μωυσή στη φλεγόμενη βάτο). Μια επιγραφή ακόμα περιβάλλει τον Παντοκράτορα: «Ο Κύριος από τον ουρανό στρέφει το βλέμμα του και έχει δει όλους τους

εικ.4

γίους των ανθρώπων, αυτός που έχει διαμορφώσει την καρδιά του καθενός και κατανοεί τα έργα τους». Το σχέδιο του δαπέδου αντικατοπτρίζει το σχέδιο του θόλου, σαν να καθρεφτίζονται ο ουρανός και η γη.

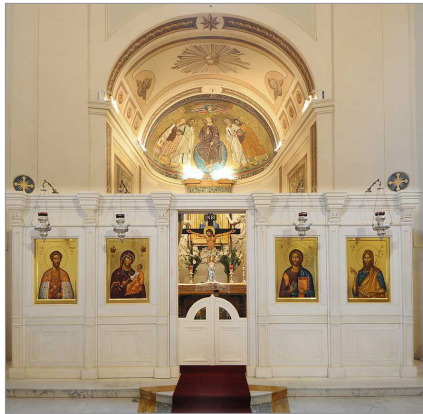
Παραπλεύρως της εισόδου και πάνω από ένα γονατιστήρι προσευχής, μας χαιρετίζει η εικόνα του Αγίου Θεοδώρου, (εικ.4) ο οποίος φοράει στρατιωτική ενδυμασία και κρατάει στα χέρια του ένα ομοίωμα της εκκλησίας. Κατά μήκος των τοίχων, δύο πλευρικά παρεκκλήσια φιλοξενούν τις εντυπωσιακά μεγάλες εικόνες της Γέννησης και της Ανάστασης. Τα δύο αυτά θεμελιώδη γεγονότα στη ζωή του Χριστού παρουσιάζονται υπό το πρίσμα της ανατολικής εικονογραφικής παράδοσης. Στην πρώτη εικόνα, το τυλιγμένο Βρέφος τοποθετείται στη φάτνη σαν σε τάφο, με φόντο ένα βουνό κατά μήκος των πλαγιών του οποίου διακρίνεται ο χορός των αγγέλων και η έλευση των Μάγων, ενώ σε πρώτο πλάνο αναδύονται οι μορφές των μαιών και του Αγίου Ιωσήφ. Στη δεύτερη εικόνα, ο αναστημένος Χριστός με τα λευκά ενδύματα της δόξας γκρεμίζει τις πύλες του κάτω κόσμου και λυτρώνει την ανθρωπότητα από την εξουσία του Σατανά. Οι εικόνες αυτές έρχονται να αντικαταστήσουν τους προηγούμενους πίνακες, που τώρα βρίσκονται στο χοροστάσιο άνωθεν της εισόδου: πρόκειται, αντίστοιχα, για τον Άγιο Crescentine που νικά τον δράκο, (εικ.5) έργο του

εικ.5

Giuseppe Ghezzi του 1706, και για τον Άγιο Ranieri και την Αγία Giacinta Marescotti που προσκυνούν την Ιερή Καρδιά του Ιησού, ελαιογραφία του Francesco Mannò του 1808. Τα θέματα αυτών των πινάκων οφείλονται σε δύο συγκεκριμένες περιστάσεις: την εκλογή του Κλήμη XI από το Urbino, του οποίου ο Άγιος Crescentino είναι ο προστάτης άγιος, και την ανάθεση της εκκλησίας στην Αρχι-συναδελφότητα της Ιερής Καρδιάς, γνωστή ως «Sacconi Bianchi», που ιδρύθηκε το 1729. Ο Κλήμης ΙΑ΄ είχε αναθέσει στον Carlo Fontana την αναστήλωση ολόκληρου του συγκροτήματος του Αγίου Θεοδώρου.

Το κυρίως θυσιαστήριο (Αγία Τράπεζα), φρουρείται σύμφωνα (εικ.6) με τη βυ-

εικ.6

ζαντινή παράδοση, από το εικονοστάσιο, ένα χώρισμα διακοσμημένο με εικόνες φιλοτεχνημένες ακόμα από τον Καρούσο, το οποίο αναδεικνύει την ιερότητα του χώρου. Στην κεντρική θύρα, που ονομάζεται «Βασιλική θύρα» (Ωραία Πύλη), απεικονίζεται η σκηνή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Στην αριστερή πλευρά φωτίζουν οι εικόνες του Αγίου Θεοδώρου και της Παναγίας, ενώ στη δεξιά του Χριστού και του Ιωάννη του Βαπτιστή. Σύμφωνα ακόμα με τη βυζαντινή εικονογραφία, τα γράμματα που συνοδεύουν τη μορφή συμβάλλουν στην αναγνώριση του απεικονιζόμενου προσώπου.

Οι εικόνες σε αυτή την εκκλησία έχουν φιλοτεχνηθεί πρόσφατα, αλλά η άριστη επεξεργασία τους επικαλείται μια πολυχιλιετή σχολή που παρά το πέρασμα του χρόνου διατήρησε μια τεχνοτροπία εξαιρετικής ομορφιάς: πρόκειται για τη βυζαντινή τεχνοτροπία, που χαρακτηρίζεται από το χρυσό φόντο, την απουσία σκιάς (και επομένως σωματικής υπόστασης), απουσία ρεαλισμού αλλά μεταμόρ-

φωση του θέματος, τυποποιημένα χρώματα, ιερατική στατικότητα της εικόνας, συμβολικές αναλογίες, έλλειψη προοπτικής και χωρικότητας, και κυρίως μετωπική απεικόνιση.

Στον αψιδωτό τοίχο πίσω από το εικονοστάσιο, βρίσκεται η Αγία Τράπεζα, επιστέγασμα της οποίας είναι η εικόνα της Παναγίας. Η εικόνα είναι ζωγραφισμένη επίσης από τον Καρούσο, και ενσωματωμένη σε μπαρόκ διάκοσμο με δύο πτερωτούς αγγέλους να συγκρατούν το πλαίσιο. Το πρότυπο είναι αυτό της πλατυτέρας. Η λέξη αυτή σημαίνει «ευρύτατη» και αναφέρεται στην προσευχή που εκφώνησε ο βασιλιάς Σολομώντας την ημέρα που εγκαινίασε τον μεγάλο ναό στην Ιερουσαλήμ: «Ιδού, Κύριε, οι ουρανοί και οι ουρανοί των ουρανών δεν μπορούν να σε χωρέσουν» (Α΄ Βασιλέων 8:27). Εκείνος τον οποίο δεν μπορούν να χωρέσουν οι ουρανοί των ουρανών χώρεσε στη μήτρα της Μαρίας: Αυτή, επομένως, είναι ευρύτερη και από τους ουρανούς!

Το σημαντικότερο, όμως, καλλιτεχνικό έργο της εκκλησίας είναι το ψηφιδωτό που καλύπτει τον τρούλο της αψίδας. Στην υπέροχη διακόσμηση, που οφείλεται σε Ρωμαίους τεχνίτες του τέλους του 6ου αιώνα, θαυμάζουμε τον Χριστό Λυτρωτή ανάμεσα στους Αγίους Πέτρο, Παύλο, Θεόδωρο και έναν ακόμα άγιο. Ο Ιησούς είναι ο βασιλιάς, ενώ ο ουρανός με τα αστέρια, στον οποίο κάθεται, είναι ο θρόνος του, και ο σταυρός είναι το σκήπτρο του. Ενδεδυμένος με την αυτοκρατορική πορφύρα, υψώνει το δεξί του

χέρι σε ένδειξη ομιλίας, απευθύνοντας λόγο προς τους πιστούς: και ο λόγος του είναι πάντα λόγος ευλογίας, ενίσχυσης, και σωτηρίας. Αυτός ο λόγος θα αντηχεί στους αιώνες μέσα από τη δράση της Εκκλησίας, συνοψιζόμενης εδώ στους αποστόλους Πέτρο και Παύλο, οι οποίοι αναγνωρίζονται αντίστοιχα από το κλειδί και τον κύλινδρο του κηρύγματος, από τα τυποποιημένα πλέον πρόσωπά τους, καθώς και από τους αγίους που φέρουν φωτοστέφανα. Το στεφάνι είναι σημάδι νίκης: «Να είσαι πιστός μέχρι θανάτου, και θα σου δώσω το στεφάνι της ζωής», λέει ο Ιησούς (Αποκ. 2:10). Πρόκειται για το ίδιο στεφάνι δόξας που έχει λάβει από τον Πατέρα, όπως υποδηλώνεται από το χέρι που εμφανίζεται ψηλά ανάμεσα στα νεφελώματα ουρανού. Ολόκληρη η σκηνή είναι διακοσμημένη με φυτικά μοτίβα, επειδή ολόκληρο το σύμπαν ανθίζει εν μέσω του μυστηρίου του Χριστού και της

Εκκλησίας του.

Ο λειτουργικός διάκοσμος εμπλουτίζεται από τον επισκοπικό θρόνο, τα στασίδια για τους χορωδούς και τους πιστούς, το αναλόγιο, τα καντήλια, και τις λάμπες που κρέμονται μπροστά από τις εικόνες. Μια γιορτή του φωτός που σμίγει με το φυσικό φως που εισέρχεται από τα βιτρό παράθυρα.

Η εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου (San Teodoro) γεννιέται, θα μπορούσαμε να πούμε, κυριολεκτικά από τη μήτρα ενός αρχαίου προχριστιανικού κόσμου τον οποίο και υποδέχεται, μεταμορφώνει, αλλά και ενισχύει. Το ανθρώπινο μεταμορφώνεται στο θείο: αυτό είναι το υπέρτατο νόημα του κόσμου και της ιστορίας του.

Είθε το βλέμμα του Παντοκράτορα να μας συνοδεύει στο ταξίδι της ζωής για να φτάσουμε στον στόχο του «αιώνιου ιωβηλαίου», τη δόξα του ουρανού.

